

Ба шурои диссертатсионии 6D. КОА-079-и назди Институту фалсафа ва сиёсатшиносии ба номи А. Баҳовиддинови АМИТ (734025, ш. Душанбе, х. Рӯдакӣ, 33)

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ якум ба диссертатсияи Холов Сафобахш Санакулович дар мавзӯи «Ниҳоди Президент ҳамчун унсури асосии ҳокимияти давлатӣ: ташаккул ва рушди он дар низоми сиёсии Тоҷикистони муосир» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯи ихтисоси 5.6.2. Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияи сиёсӣ. Душанбе, 2026.

Ниҳоди Президент яке аз мавзӯҳои марказии илмҳои сиёсӣ ба шумор рафта, ҳамзамон ҳамчун яке аз унсурҳои асосӣ ва таҳқиқшавандаи қудрати сиёсӣ баррасӣ мегардад, зеро маҳз тавассути омӯзиши он хусусиятҳои сохторӣ ва вазифавии низомҳои сиёсӣ, тарзи фаъолияти ҳокимияти давлатӣ ва хусусияти муносибатҳои байни ниҳодҳо ва иштирокчиёни сиёсӣ равшан карда мешаванд. Дар илми муосири Тоҷикистон омӯзиши ниҳоди президентӣ муҳимият касб намуда, дар ҳамин асос дар диссертатсияи мазкур масъалаи мазкур аз нигоҳи илмӣ таҳқиқ гардидааст.

Мутобиқати диссертатсия ба ихтисосҳо ва самтҳои илм, ки аз рӯи онҳо диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод шудааст. Диссертатсия дар мавзӯи «Ниҳоди президент ҳамчун унсури асосии ҳокимияти давлатӣ: ташаккул ва рушди он дар низоми сиёсии Тоҷикистони муосир» ба ихтисоси 5.6.2. Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияи сиёсӣ қомилан мувофиқат менамояд.

Мубрам будани мавзӯи диссертатсия дар шароити Тоҷикистон аз ҷойгоҳи ин ниҳод дар сохтори ҳокимияти сиёсӣ ва нақши муайянкунандаи он дар шаклгирӣ, устуворӣ ва динамикаи низоми сиёсӣ сарчашма мегирад, зеро Президент, ҳамчун як актори меҳварии сиёсӣ, на танҳо самтҳои асосии рушди давлатро муайян мекунад, балки дар амал ба шаклгирии муносибатҳои ҳокимият, механизмҳои тақсимои захираҳои сиёсӣ ва тарзи қабули қарорҳои давлатӣ низ таъсири ҳалкунанда мерасонад. Аз нуқтаи назари илмҳои сиёсӣ, омӯзиши ин ниҳод пеш аз ҳама ҳамчун омӯзиши маркази иродаи сиёсӣ баррасӣ мегардад, ки тавассути он мантиқи амалқарди режим, хусусияти ҳамкории элитаҳои сиёсӣ ошкор карда мешавад.

Аҳаммияти таҳқиқи ниҳоди президентӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақом ва нақши он дар низоми ҳокимияти давлатӣ низ асоснок мегардад. Президент ҳамчун унсури калидии механизми идоракунии давлатӣ дар таъмини ҳамоҳангсозии фаъолияти мақомоти ҳокимият, танзими муносибатҳои байни онҳо, пешгирии ихтилофҳои институтсионалӣ ва ҳифзи суботи сиёсӣ нақши муҳим мебозад. Аз ин рӯ, фаҳмиши ҳамаҷонибаи хусусиятҳои ин ниҳод бидуни таҳқиқоти мукаммали илмӣ имконнопазир аст.

Мақсад ва вазифаҳои таҳқиқ аз таҳлили ҳамаҷонибаи хусусиятҳои ташаккул, марҳилаҳои рушд ва самтҳои фаъолияти ниҳоди президентӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун ҷузъи марказии низоми сиёсии кишвар, механизми таъмини суботи сиёсӣ ва кафили амнияти миллий дар шароити пасоҷангӣ ва равандҳои сиёсии муосир иборат мебошад.

Асосҳои назариявӣ ва методологияи таҳқиқ. Асосҳои назариявии таҳқиқот ба назарияҳои классикӣ ва муосири давлат ва ҳокимияти сиёсӣ, назарияи тақсими ҳокимият, назарияи иҷроияи қавӣ, концепсияи легитиматсияи сиёсӣ, назарияи элитаҳо, назарияи суботи сиёсӣ ва амнияти миллий тақя мекунанд. Дар таҳқиқот аз дидгоҳҳои назариявии сиёсатшиносӣ, ҳукуқи конституционӣ ва сотсиологияи сиёсӣ истифода шудааст.

Дарачаи наwgонии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуқтаҳои илмие, ки барои ҳимоя пешниҳод мешаванд. Навгонии илмӣ таҳқиқот дар он зоҳир мегардад, ки дар диссертатсия бори аввал ташаккул ва рушди ниҳоди президентӣ дар Тоҷикистон на танҳо ҳамчун мақоми конституционӣ, балки ҳамчун механизми асосии таҳкими ваҳдати миллий ва таъмини суботи пасоҷангӣ баррасӣ гардидааст. Дар диссертатсия назар ва андешаҳои муҳаққиқони мухталиф оид ба масъалаи мазкур ҷамъоварӣ ва таҳлил шудаанд. Нуқтаҳои илмие, ки ба дифоъ пешниҳод гардидаанд, илман асоснок мебошанд.

Ҳаҷм ва сохтори диссертатсия. Сохтори диссертатсия аз муқаддима, се боб, хулоса, номгӯи маъхазҳо ва адабиёти истифодашуда иборат мебошад.

Дар муқаддима мубрамияти мавзӯ асоснок карда шуда, дараҷаи таҳқиқи он, мақсад, вазифаҳо, навовариҳои илмӣ, асосҳои методологӣ, заминаи манбаъҳои қор, доираи хронологӣ ва ҷуғрофӣ, предмет ва объект, муқаррароти ба дифоъ пешниҳодшуда, аҳаммияти назариявӣ ва амалӣ, саҳми шахсии доwtалаб дар таҳқиқ, тасвиб ва амалишавии натиҷаҳои диссертатсия муайян шудааст.

Боби якуми диссертатсия *“Заминаҳои иҷтимоию сиёсии пайдоиши ниҳоди президент”* унвон гирифта, аз се зербоб иборат аст.

Дар зербоби якум *“Президент ҳамчун мафҳуми сиёсӣ: моҳият, хусусиятҳо ва дарки илмӣ он”* диссертант асоси таҳлили назарияҳои

классикӣ ва муосири сиёсатшиносӣ, ҳукуқи конститутсионӣ ва таҷрибаи давлатдории кишварҳои гуногунро нишон дода, ба хулосае омадааст, ки ниҳоди президентӣ яке аз унсурҳои меҳварии низоми муосири идоракунии давлатӣ буда, нақши ҳалкунанда дар таъмини суботи сиёсӣ, ҳифзи сохтори конститутсионӣ, ҳамоҳангсозии фаъолияти мақомоти давлатӣ ва татбиқи сиёсати давлатӣ дорад. Таҳқиқ нишон медиҳад, ки мафҳуми «президент» танҳо ба мансаби сарвари давлат маҳдуд набуда, ҳамчун ниҳоди сиёсӣ ва ҳукуқӣ баррасӣ мегардад, ки маҷмӯи ваколатҳои конститутсионӣ, механизмҳои идоракунӣ ва воситаҳои таъмини ягонагии ҳокимияти давлатиро дар бар мегирад.

Дар зербоби дуввум *“Марҳилаҳои ташаккул ва рушди таърихии ниҳоди президентӣ”* диссертант менависад, ки омӯзиш ва таҳлили марҳилаҳои ташаккул ва рушди таърихии ниҳоди президентӣ нишон медиҳанд, ки ин ниҳод натиҷаи таҳаввулоти тӯлонии сиёсӣ, ҳукуқӣ ва иҷтимоӣ буда, пайдоиши он ба талаботи ҷомеа барои ташкили низоми муассири идоракунии давлатӣ алоқаманд аст. Таҳлили сарчашмаҳои таърихӣ собит месозад, ки истилоҳи «президент» ҳанӯз дар давраҳои қадим барои ифодаи шахсе истифода мешуд, ки ба фаъолияти маҷлисҳо ва мақомоти намояндагӣ роҳбарӣ мекард.

Дар ҷараёни таҳқиқ муайян гардид, ки нуқтаи гардиши асосии рушди ниҳоди президентӣ қабули Конститутсияи Штатҳои Муттаҳидаи Америка дар соли 1787 мебошад. Маҳз дар ҳамин санад бори аввал ваколатҳои сарвари давлат ва роҳбари ҳокимияти иҷроия дар доираи як мансаб муттаҳид гардида, модели классикии ҷумҳурияи президентӣ ташаккул ёфт.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ташаккули ниҳоди Президент бевосита бо раванди соҳибистиклол гардидани давлат алоқаманд мебошад. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 3 декабри соли 1991 заминаи ҳукуқии таъсиси ин ниҳодро фароҳам оварда, мақоми Президентро ҳамчун шахси олии мансабдори давлатӣ ва сарвари ҳокимияти иҷроия муайян намуд.

Дар зербоби сеюми боби аввал *“Низоми идоракунии президентӣ: моҳият, хусусиятҳо ва типологияи он”* муайян гардидааст, ки низоми идоракунии президентӣ шакли мураккаби ташкили ҳокимияти давлатӣ буда, моҳияти он дар мавҷудияти сарвари давлате ифода меёбад, ки дорои манбаи мустақили легитимият буда, дар доираи Конститутсия фаъолияти ҳокимияти иҷроияро роҳбарӣ ва ҳамоҳанг месозад. Дар ин асос хулоса бароварда шудааст, ки и барои Ҷумҳурии Тоҷикистон модели президентии идоракунӣ, бо дарназардошти хусусиятҳои давлатдории миллӣ ва талаботи рушди устувори сиёсӣ, ҳамчун механизми муассири таъмини суботи

конститутсионӣ, ҳамоҳангсозии фаъолияти мақомоти давлатӣ ва ҳифзи манфиатҳои миллӣ аҳамияти калидӣ дорад.

Боби дуввуми рисола *“Ташаккул ва рушди ниҳоди Президент дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”* ном дошта, он низ аз се зербоб иборат мебошад.

Зербоби якуми боби дуввум *“Заминаҳои сиёсии пайдоиш ва рушди ниҳоди Президент дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”* ном дошта, диссертант менавсиад, ки асоси сиёсӣ ҳукукии ташаккули ниҳоди Президент бо қабули Эълومияи Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 24 августи соли 1990 ва баъдан Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таъсиси мансаби Президенти Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон» аз 29 ноябри соли 1990 гузошта шуд. Ин санадҳо оғози ташаккули шакли нави идоракунӣ давлатиро ифода намуда, барои қорӣ гардидани ниҳоди Президент заминаи ҳукукӣ фароҳам оварданд. Марҳилаи дуҷуми рушди ниҳоди Президент бо таҳия ва қабули Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 ноябри соли 1994 оғоз гардид.

Ҳамин тавр, диссертант хулоса баровардааст, ки ташаккул ва рушди ниҳоди Президент дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ду марҳилаи асосиро дар бар мегирад: марҳилаи аввал ба таъсиси ин ниҳод дар солҳои аввали истиқлолият ва марҳилаи дуюм ба эҳёи он дар асоси Конститутсияи соли 1994 ва рушди минбаъдаи он алоқаманд мебошад.

Зербоби дуввуми боби дуввум таҳти унвони *“Мақом ва ҷойгоҳи ниҳоди Президент дар низомии тақсироти ҳокимияти сиёсии Тоҷикистони муосир”* буда, дар он оварда шудааст, ки ҷойгоҳи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар низомии тақсироти ҳокимият аз хусусияти модели конститутсионии давлат бармеояд. Президент ҳамчун сарвари давлат ва роҳбари ҳокимияти иҷроия фаъолияти Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистонро роҳбарӣ намуда, самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷиро муайян мекунад. Маҳз тавассути ин ниҳод фаъолияти мақомоти марказӣ ва маҳаллии ҳокимияти иҷроия ҳамоҳанг гардида, татбиқи қонунҳо, фармонҳои Президент ва қарорҳои Ҳукумат таъмин карда мешавад. Аз ин лиҳоз, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон на танҳо роҳбари ҳокимияти иҷроия, балки омили асосии таъмини фаъолияти муназзам ва ҳамоҳанги тамоми механизми давлатӣ мебошад.

Дар зербоби сеюми боби дуввум *“Инъикоси конститутсионии фаъолияти Президент дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”* масъалаи инъикоси конститутсионии фаъолияти президент дар Тоҷикистон баррасӣ гардидааст. Унвонҷӯ дуруст қайд намудааст, ки Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон мақоми ҳукукии Президент, тартиби интиҳоб, муҳлати ваколатҳо, салоҳиятҳо, қарорҳои фаъолияти ӯ ва муносибаташро бо дигар мақомоти

давлатӣ муайян намуда, асоси ҳуқуқии фаъолияти ин ниҳодно муайян кардааст.

Дар диссертатсия баён гардидааст, ки боби чоруми Қонуни асосӣ пурра ба ин ниҳод бахшида шуда, дар он асосҳои конституционии мақоми Президент, тартиби интихоб, муҳлати ваколатҳо, талабот нисбат ба номзадҳо, тартиби адои савганд, доираи салоҳиятҳо, маҳдудиятҳо ва асосҳои қатъ гардидани ваколатҳои ӯ ба таври муфасссал танзим гардидаанд. Ин ҳолат аз он шаҳодат медиҳад, ки қонунгузори миллӣ ниҳоди Президентро ҳамчун яке аз рухнаҳои асосии низоми конституционии давлат арзёбӣ намудааст.

Боби сеюми рисола *“Нақши ниҳоди Президент дар низоми сиёсии Тоҷикистони муосир”* аз ду зербоб иборат мебошад.

Зербоби аввали боби сеюм *“Президент ҳамчун кафили суботи сиёсӣ ва амнияти миллӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”* ном дошта, диссертант дуруст зикр менамояд, ки дар низоми сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон нақши марказӣ дар ташаккул ва татбиқи сиёсати амнияти миллӣ ба Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тааллуқ дорад. Президент ҳамчун сарвари давлат ва кафили ҳифзи манфиатҳои миллӣ масъулияти баландро дар самти таъмини амнияти ҳома ва давлат ба зимма дорад. Таҷрибаи давлатдорӣ муосир нишон медиҳад, ки таҳкими пояҳои давлатдорӣ, ҳифзи манфиатҳои миллӣ ва нигоҳдорӣ суботи сиёсӣ бевосита аз самаранокии механизми идоракунии давлатӣ вобаста аст.

Мақоми махсуси Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи таъмини амният ва суботи ҳома, пеш аз ҳама, дар муқаррароти Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон инъикоси ҳуқуқии ҳудро ёфтааст.

Дар зербоби дуввуми боби севвум *“Таҳкими ниҳоди Президенти Тоҷикистон дар шароити мураккаби инкишофи сиёсӣ”* асоснок карда шудааст, ки таҳкими ниҳоди президентӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон раванди объективии сиёсӣ ҳуқуқӣ буда, дар шароити бӯҳрони амиқи сиёсӣ, ҷанги шаҳрвандӣ, заъфи сохторҳои давлатӣ ва зарурати ҳифзи истиқлолияти миллӣ ташаккул ёфтааст. Дар чунин шароит мавҷудияти маркази ягонаи сиёсӣ барои таъмини суботи давлатӣ, ҳамохангсозии фаъолияти мақомоти ҳокимият ва ҳифзи ялпорчагии кишвар аҳамияти ҳалкунанда касб намуд. Дар марҳилаҳои ҳассоси рушди давлатдорӣ нақши шахсият дар идоракунии сиёсӣ афзоиш ёфта, фаъолияти роҳбари давлат метавонад ба омили муҳими таҳкими давлатдорӣ мубаддал гардад. Дар ин замина, андешаҳои муҳаққиқони ватанӣ ва хориҷӣ ҳамчун асоси назариявии таҳқиқот истифода гардидаанд.

Дар ҳулосаи диссертатсия натиҷаи асосии таҳқиқ ва пешниҳоди тавсияҳои муаллиф нишон дода шудаанд.

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда. Хулосаҳо ва тавсияҳои, ки унвончӯ овардааст, дар асоси маъхазҳо ва адабиёти илмӣ буда, онҳо муайян менамоянд, ки диссертатсия натиҷаи таҳқиқи муаллиф ба ҳисоб рафта, андешаҳои илмӣ, коркарди назариявӣю методологӣ мустақилона баён ва иҷро шудаанд. Нуктаҳои илмӣ ва хулосаву тавсияҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ бо принципҳои таҳқиқотии илми таърих мувофиқ ва ҳислати навгонӣ доранд.

Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии диссертатсия аз он иборат аст, ки дар асоси таҳқиқоти эмпирикӣ ва таҳлилӣ, фикру андешаҳои диссертант оид ба ҷанбаҳои муҳимми ниҳоди президентӣ барои муҳокимаи васеъ пешниҳод мегарданд, ки барои таҳқиқоти оянда дар самти омӯзиши ниҳодҳо, равандҳо ва технологияи сиёсӣ хизмат хоҳад кард. Маводи диссертатсия барои олимону муҳаққиқон дар раванди омӯзиши ниҳоди президентӣ хизмат хоҳад кард. Натиҷаи таҳқиқро инчунин, дар раванди таълими фанҳои сиёсӣ ва навиштани асарҳои бунёдӣ оид ба соҳаи мазкур, метавон мавриди истифода қарор дод.

Наشري натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ. Натиҷаҳои асосии таҳқиқот ва муқаррароти диссертатсия дар 5 адад маҷаллаҳои илмӣ инъикос гардида, аз ин шумора 3 адад дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 2 адад дар маҷмуи маҷаллаҳои конференсияҳои илмӣю назариявӣ интишор гардидаанд.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талабот. Сохтор ва мундариҷаи диссертатсияи унвончӯ Холов Сафобахш Санакулович ба талабот ва меъёрҳои КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон пурра ҷавобгӯ мебошад. Мазмуни автореферат бо диссертатсия комилан мувофиқ мебошад.

Дар баробари муваффақиятҳо диссертатсияи Холов Сафобахш Санакулович аз камбудию норасоииҳои ҷузъӣ холи нест. Аз ҷумла:

1. Диссертант раванди ташаккул ва тақомули баъдии ниҳоди Президентро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар қаринаи таърихӣ он ҳамчун падидаи ногузир баррасӣ кардааст, ки дуруст аст. Аз назари мо, агар диссертант ин равандро бо равандҳои мушобеҳи кишварҳои ҳамсои фазои пасошӯравӣ муқоиса мекард, арзиши илмӣ таҳқиқот ба таври назаррас боло мерафт;

2. Дар таҳқиқоти илмӣ мазкур нақш ва мақоми ниҳоди Президент дар таҳия ва татбиқи сиёсати хориҷӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, муаррифии бештар ва боло бурдани имиджи сиёсии он асосан дуруст инъикос ёфтааст, аммо, аз назари мо, таҳаввули чунин

сиёсат дар шароити рақамикунонӣ, густариши технологияҳои муосир ва шабакаҳои мухталифи иҷтимоӣ то андозае норавшан мондааст.

3. Яке аз махсусиятҳои ниҳоди Президент дар Тоҷикистон аз он иборат аст, ки ин ниҳод ҳамчун василаи ба ҳам пайвастанӣ қишрҳои мухталифи ҷомеа ва, аз ҳамин тариқ, таъмини ваҳдати миллӣ мавриди истифода қарор гирифтааст. Аммо мушаххасоти ниҳодӣ ғаштани ин раванди муҳим аз доираи таҳқиқоти диссертант берун мондааст.

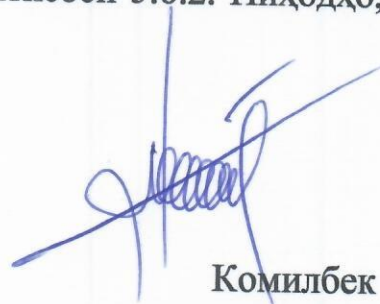
4. Дар диссертатсия хатогиҳои имлоӣ, техникӣ ва услубӣ низ ба назар мерасанд.

Аммо эродҳо хусусияти тавсиявӣ зудислоҳшаванда дошта, қимати илмӣ диссертатсияро кам намегардонанд. Муаллиф ҳангоми навиштани диссертатсия мақсад ва вазифаҳои таҳқиқотӣ худро иҷро кардааст.

Хулоса, диссертатсияи унвонҷӯ Холов Сафобахш Санакулович дар мавзӯи «Ниҳоди Президент ҳамчун унсури асосии ҳокимияти давлатӣ: ташаккул ва рушди он дар низоми сиёсии Тоҷикистони муосир» ба талаботи бандҳои 31, 33 – 35 -и «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ», ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, №267 бо таъғиру иловаҳо аз 26.06.2023, № 295 тасдиқ гардидааст, ҷавобгӯ буда, муаллифи он – Холов Сафобахш Санакулович – сазовори гирифтани дараҷаи илмӣ номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯйи ихтисоси 5.6.2. Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияи сиёсӣ мебошад.

Муқарризи расмӣ:

доктори илмҳои сиёсӣ, дотсент
ректор Донишгоҳи давлатии Хоруғ
ба номи М. Назаршоев

Комилбек Амид Ёрбек

Имзои Комилбек А.Ё.-ро тасдиқ мекунам.

Сардори раёсати кадрҳо, коргузори ва
корҳои махсуси Донишгоҳи давлатии
Хоруғ ба номи М.Назаршоев

Саидрахмонов Н.С.

Суроға: 736000, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Хоруғ, кӯчаи Ш.Шоҳтемур 109

Тел.: (+992) 835222248

E-mail: ksu.khorog@mail.ru

03.09.2026